

L. CALPURNIUM PISONEM.

O R A T I O XXXVII.

ARGUMENTUM hujus Orationis breve admodum est. Nam cum revocari essent ex provinciis Piso & Gabinius sententia Ciceronis, quam dixerat de Provinciis consularibus, Lentulo & Philippo Coss. reversus in civitatem Piso de insectatione Ciceronis in senatu conquestus est, & in eum invehctus, fiducia maxime Cæsaris generi, qui tum Gallias obrinebat. Pisoni Cicero respondit hac oratione.

Hæc oratio dicta est Cn. Pompejo Magno II. M. Crasso II. Coss. ante paucos dies quam Cn. Pompejus ludos faceret, quibus theatrum a se factum dedicavit. Hoc intelligi ex ipsius Ciceronis verbis potest, quæ in hac oratione posuit. Dixit enim sic: Instant post hominum memoriam apparatusissimi magnificentissimique ludi. Fenestella quidem posuit hæc inter eas orationes, quas dixit Cicero L. Domitio, Appio Claudio Coss. ultimam. Sed ut ego ab eo dissentiam, facit primum, quod Piso reversus est ex provincia Pompejo & Crasso Coss. Gabinius Domitio & Appio; hæc autem orationem dictam ante Gabinii reditum, ex ipsa manifestum est: deinde, quod magis naturale est, ut in ipso recenti reditu invehctus sit in Ciceronem, responderitque insectationi ejus, qua revocatus erat ex provincia, prius quam post anni intervallum. Apparet autem Ciceronem respondisse Pisoni in senatu. Cum dicat in ipsa oratione Cicero, instare magnificentissimos apparatusissimosque ludos, non video quo modo hoc magis Domitio & Appio Coss. dictum sit, quibus consulibus nulli notabiliores ludi fuerunt, quam Pompejo & Crasso: quo anno Pompejus exquisitissimis magnificentissimisque omnis generis ludis theatrum dedicavit. ASCONIUS.

Tametsi hæc oratio sic inscribitur, In L. Pisonem: tamen non
puto

puto vos ignorare, hunc Pisonem ex ea familia esse, quæ Frugi appellata sit: & ideo dicit aspernari cum moribus nomen. IDEM.

I. *** Jamne vides, bellua, jamne sentis, quæ sit hominum querela frontis tuæ? Nemo queritur, Syrum¹ nescio quem de grege novitiorum², factum esse consulem. Non enim nos color iste servilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt: oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, induxit. Pauci ista tua lutulenta vitia noveramus; pauci tarditatem ingenii, stuporem, debilitatemque linguæ. Nunquam erat audita vox in foro: nunquam periculum factum consilii: nullum non modo illustre, sed ne notum quidem factum aut militiæ, aut domi. Obrepisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum³: quarum simile habes nihil, præter colorem.

Is mihi etiam gloriabitur, se omnes magistratus sine repulsa assecutum? Mihi ista licet de me vera cum gloria prædicare. Omnes enim honores populus Romanus mihi ipsi, homini novo, detulit. Nam, tu cum quæstor es factus, etiam qui te nunquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. Ædilis es factus. Piso est a populo Romano factus, non iste Piso. Prætura item majoribus delata est tuis. Noti erant illi mortui: te vivum nondum noverat quisquam. Me cum quæstorem in primis, ædilem priorem, prætorem primum cunctis suffragiis populus Romanus faciebat: homini ille honorem, non generi; moribus, non majoribus meis; virtuti perspectæ, non auditæ nobilitati deferebat.

Nam quid ego de consulatu loquar? parto vis, anne gesto? Miserum me! cum hac me nunc peste, atque labe confero?
Sed

*** Deest principium. Vide Fragmenta.

¹ Syrum] Hoc est, servum. Eodem sensu Juvenali Sat. I. describitur, vers. 96. Nuper dixit in Orat. post reditum in senata: Cap- in hæc urbem pedibus qui venerat albis. A- padoceum modo abreptum de grege venalium di- bram.

² Novitiorum] Novitius venalitus dicitur, qui recens alicunde advenit. Qualis a
³ Fumosarum imaginum] Ob antiquitatem generis. Manastius.

Sed nihil comparandi causa loquar; ac tamen ea, quæ sunt longissime disjuncta, comprehendam. Tu consul es renuntiatus (nihil dicam gravius, quam quod omnes fatentur) impeditis reipublicæ temporibus, diffidentibus consulibus Cæsare & Bibulo, cum hoc non recusares, quin ii, a quibus dicebatur consul, te luce dignum non putarent, nisi nequior, quam Gabinius, exitisses. Me cuncta Italia, me omnes ordines, me universa civitas non prius tabella, quam voce, priorem consulem declaravit.

II. Sed omitto, ut sit factus uterque nostrum. Sit sane Fors domina campi. Magnificentius est dicere, quemadmodum gesserimus consulatum, quam quemadmodum ceperimus. Ego Kalendis Jan. senatum & bonos omnes legis Agrariæ, maximarumque largitionum metu liberavi. Ego agrum Campanum, si dividi non oportuit, conservavi: si oportuit, melioribus auctoribus & reservavi. Ego in C. Rabirio, perduellionis reo, quadraginta annis ante me consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui contra invidiam, atque defendi. Ego adolecentes bonos & fortes, sed usos ea conditione fortunæ, ut, si essent magistratus adepti, reipublicæ statum convulsuri viderentur, meis inimicitias, nulla senatus mala gratia, comitiorum ratione privavi. Ego Antonium collegam, cupidum provinciæ, multa in republica molientem, patientia atque obsequio

4 Melioribus auctoribus] Quam quos Rullus Trib. plebis, lege sua decem viros creabat. Uitur autem hac distinctione: si dividi non oportet, si oportet: ne Cæsarem offendant, qui Consul partem agri Campani, sua lege diviserat. Idem.

5 Ego in C. Rabirio perduellionis reo XL annis ante me Consulatum interpositam senatus auctoritatem sustinui contra invidiam, atque defendi] Possit aliquis credere, lapsam memoria Ciceronem, qui dicat, XL annis ante se consulem factum esse S. C. adversus L. Apulejum Saturninum tribunum plebis: cum XXXVI. anni a C. Mario & L. Valerio Flacco consulibus numerentur. Sed hic non subtilis computatio annorum facta est, verum summam tempus comprehensum est: & perinde accipiendum, ac si dixerit, prope XL

annis. Hæc enim consuetudo est ipsius Ciceronis: itaque idem in ea quoque, quam habuit in Catilinam in senatu, cum oblatum dicitur dies esset, postquam factum S. C. viderent consules ne quid reipublicæ detrimenti caperet, dixit: Viginti iam diem postquam habesere aciem horum adhibuitis. Hætenus enim S. C. verumtamen inclusum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditurum. Acon.

6 Adolecentes bonos] Significat proscriptorum liberos. L. Sylla eos lege lata petendorum honorum potestatem privavit. Cum nihilominus petere vellent, Cicero contra eos orationem habuit, cuius extat fragmentum. Hotomanus. Vide in hoc tomo, Fragment. Orat. de Proscriptorum liberis.

sequio meo mitigavi. Ego provinciam Galliam 7, senatus auctoritate, exercitu & pecunia instructam & ornatam, quam cum Antonio communicavi, quod ita existimabam tempora reipublicæ ferre, in concione deponi, reclamante populo Romano. Ego L. Catilinam, eadem senatus, interitum urbis, non obscure, sed palam molientem, egredi ex urbe iussi: ut, a quo legibus non poteramus, moenibus tui esse possemus. Ego tela, extremo mense consulatus mei intenta iugulis civitatis, de conjuratorum nefariis manibus extorsi. Ego faces jam accensas ad hujus urbis incendium comprehendi, protuli, extinxi.

III. Me, Q. Catulus, princeps hujus ordinis, & auctor publici consilii, frequentissimo senatu, parentem patriæ nominavit. Mihi hic vir clarissimus, qui propter te sedet, L. Gellius, his audientibus, civicam coronam deberi a republica dixit. Mihi togato senatus, non ut multis bene gesta, sed ut nemini, conservatæ reipublicæ, singulari genere supplicationis, deorum immortalium templa patefecit. Ego 8 cum in concione, abiens magistratu, dicere a tribuno plebis prohiberet, quæ constitueram, cumque is mihi tantummodo ut jurarem 9 permitteret, sine ulla dubitatione juravi, rempublicam atque hanc urbem mea unius opera esse salvam. Mihi populus Romanus uni-

7 Ego Provinciam Galliam] Consules solebant provincias sortiri, vel inter se comparare, id est, extra sortem convenire inter se, quam quisque provinciam in annum sequentem obtineret. Cicero cum Antonium Macedoniam cupidum videret, eam ultro ipsi sine sorte concessit, ut Collegam hoc obsequio mitigatum ad reipublicæ partes adduceret. Ac ne Galliam quidem, quam in illa provinciarum comparatione obtinerat, retinuit, sed eam deinde in concione deponi, quod id putaret reipublicæ rationibus expedire. Atram.

8 Ego, cum in concione abiens magistratu a tribuno pl. dicere prohiberet ea, quæ constitueram, cum is mihi tantummodo jurare permitteret, sine ulla dubitatione juravi, rempublicam atque hanc urbem mea unius opera esse salvam] Diximus jam antea, a Q. Metello Nepote tribuno pl. Ciceronem consulatu abeuntem prohibuit esse concionari de rebus,

quas in eo magistratu gessit. Aconius. 9 Ut jurarem] Plutarchum in vita Ciceronis immoens iurandum, ab iis qui magistratum deponerent, conceptum fuisse more majorum: Cæsarem Praetorem, Metellum, & Bestium Tribunos, qui magistratum inuenter paucis diebus ante quam Cicero abiret consulatu, non permiserunt ei habere concionem, sed in Rostris tribunalia ponentes non sivebant legi, sed tantummodo iubebant ut de magistratu iuraret, & mox descenderet, & ille his conditionibus, tanquam iuratus ascendit, falsoque silentio iuravit, non patrum, sed proprium quoddam & novum iurandum, sua opera patriam & imperium esse servatum, quod iurandum excepti populus universus. Que ideo placuit verbatim exhibere, quod viderentur quasdam circumstantias ad cognitionem historiae necessarias continere. Vide epist. 2, lib. v. ad Fam. Atram.

universus illa in concione non unius diei gratulationem, sed æternitatem immortalitatemque donavit, cum meum iurandum tale atque tantum; juratus ipse, una voce & consensu approbavit. Quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum esset, civium esse in numero videretur. Atque ita est a me consulatus peractus, ut nihil sine consilio senatus, nihil non approbante populo Romano, egerim: ut semper in Rostris curiam, in senatu populum defenderim: ut multitudinem cum principibus, equestrem ordinem cum senatu junxerim. Exposui breviter consulatum meum.

IV. Aude nunc, o furia, de tuo dicere: cujus fuit initium ludi Compitalitii¹⁰, tum primum facti post L. Metellum & Q. Marcium consules, contra auctoritatem hujus ordinis: quos Q. Metellus (facio injuriam fortissimo viro mortuo, qui illum, cujus paucos pares hæc civitas tulit, cum hac importuna bellua conferam) sed ille designatus consul, cum quidam tribunus plebis suo auxilio magistris ludos contra senatusconsultum facere jussisset, privatus fieri vetuit: atque id, quod nondum potestate poterat, obtinuit auctoritate. Tu, cum in Kalendas Januarias Compitalitiorum dies incidisset, Sex. Clodium, qui nunquam antea prætextatus fuisset, ludos facere, & prætextatum volitare passus es¹¹, hominem impurum, atque non modo facie, sed etiam oculo tuo dignissimum.

Ergo
 ro Cujus fuit initium ludi Compitalitii]
 Dicit de ludis Compitalitiis, quos Q. Metellus fieri vetuit. *Affertur.*
 11 Quos Q. Metellus (facio injuriam fortissimo viro mortuo, qui illum, cujus paucos pares hæc civitas tulit, cum hac importuna bellua conferam) sed ille designatus consul, cum quidam tribunus pl. suo auxilio magistris ludos contra S. C. facere jussisset, privatus fieri vetuit: atque id, quod nondum potestate poterat, obtinuit auctoritate. Tu, cum Kalendis Jan. Compitalitiorum dies incidisset, Sex. Clodium, qui nunquam antea prætextatus fuisset, ludos facere, & prætextatum volitare passus es] L. Casilio, Q. Marcio Coss. quos & ipse Cicero supra memoravit, S. C. collegia sublatam esse, quæ adversus rempubl. videbantur esse. Solebant autem magistri collegiorum ludos facere, sicut magistri vicorum

faciebant Compitalitios prætextati, qui ludi sublati collegiis discessi sunt. Post novem deinde annos, quam sublata erant, P. Clodius tribunus pl. lege lata restituit collegia. Invidiam ergo & crimen restitutorum confert in Pisonem, quod, cum consul esset, passus sit antequam lex ferretur, facere prætextatum ludos Sex. Clodium. Is fuit familiarissimus Clodii, & operarum Clodianarum dux: quo auctore postea illato ab iis corpore Clodii, curia cum eo incensa est. Quos ludos tunc quoque fieri prohibere tentavit L. Mummius trib. pl. Ante biennium autem, quam restituerentur collegia, Q. Metellus Celer consul designatus magistris ludorum ludos Compitalitios facere prohibuerat, ut Cicero tradit, quamvis auctore tribuno pl. fierent, cujus tribuni nomen adhuc non inveni. *Idem.*

Ergo his fundamentis positus consulatus tui, triduo post, spectante & tacente te, a P. Clodio, fatali portentoso prodigioque reipublicæ, lex Ælia & Fusia everfa est, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia, non ea solum, quæ senatus sustulerat, restituta sunt, sed innumerabilia quadam nova, ex omni sæce urbis, ac servitio constituta. Ab eodem homine, in stupris inauditis nefarissime versato, vetus illa magistra pudoris & modestiæ, severitas censoria sublata est¹²: cum tu interim, bustum reipublicæ, qui te consulenti Romæ dicis fuisse, verbo nunquam significaris sententiam tuam tantis in naufragiis civitatis.

V. Nondum, quæ feceris, sed quæ fieri passus sis, dico. Neque vero multum interest, præsertim in consule, utrum ipse perniciosus legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiat. An potest ulla esse excusatio non dicam male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormienti in maximo reipublicæ motu consuli? Centum prope annos legem Æliam & Fusiam tenueramus: quadringentos judicium, notationemque censoriam. Quas leges ausus est non nemo improbus, potuit quidem nemo, convellere: quam potestatem minuere, quo minus de moribus nostris quinto quoque anno judicaretur, nemo tam effuse petulans conatus est.

Hæc sunt, o carnifex! in gremio sepulta consulatus tui. Persequere connexos his funeribus dies. Pro Aurelio tribunali,
 Tom. VI. A a ne

12 Ergo his fundamentis positus consulatus tui, triduo post, inspectante & tacente te, a P. Clodio fatali portentoso prodigioque reip. Ælia & Fusia everfa est, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia, non ea solum quæ senatus sustulerat, restituta, sed innumerabilia quadam ex omni sæce urbis ac servitiorum constituta. Ab eodem homine in stupris inauditis nefarissime versato, vetus illa magistra pudoris & modestiæ censoria severitas sublata est] Diximus, L. Pisonem, & A. Gabinius Coss. P. Clodium tribunum pl. quatuor leges perniciosas tulisse. Annonariam, de qua Cicero hoc loco mentionem non facit, (fuit enim summe popularis) ut frumentum populo quod antea semis æris ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur. Al-

teram, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de celo servaret: propter quam rationem ait legem Fusiam & Æliam, propugnacula & muros tranquillitatis atque otii, everfas esse: obnunciatio enim, qua perniciosus legibus restituebatur, quam Ælia lex confirmaverat, erat sublata. Tertiam de collegiis restituentis, novique instituendis, quæ ait ex servitiorum sæce constituta. Quartam, ne quem censes in senatu legendo præterirent, neve qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus esset, & utriusque censoris lætentia damnatus esset. Hæc ergo ejus lege censuram, quæ magistra pudoris & modestiæ est, sublata ait. *Affertur.*

ne connivente quidem te, quod ipsum esset scelus, sed etiam hilarioribus oculis, quam solitus eras, intuente, delectus servorum habebatur ab eo, qui nihil sibi unquam nec facere, nec pati duxit ¹³: arma in templo Castoris, (o proditor templorum omnium) vidente te, constituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit, te consule, arx civium perditorum, receptaculum veterum Catilinæ militum, castellum forensis latrocinii, bustum legum omnium ac religionum. Erat non solum domus mea, sed totum Palatium senatu, equitibus Romanis, civitate omni, Italia cuncta, refertum: cum tu non modo ad eum Ciceronem (mitto enim domestica, quæ negari possunt: hæc commemoro, quæ sunt palam) non modo, inquam, ad eum, cui primam ¹⁴ comitiis tuis dederas tabulam prærogativæ, quem in senatu sententiam rogabas ¹⁵ tertium, nunquam aspirasti ¹⁶: sed omnibus consiliis, quæ ad me opprimendum parabantur, non interfuisti solum, verum etiam crudelissime præfuisti.

VI. Mihi vero ipsi coram genere meo, propinquo tuo, quæ dicere ausus es? egere, foris esse Gabinium, sine provincia stare non posse, spem habere a tribuno plebis, si tua consilia cum illo conjunxisses, a senatu quidem desperasse: hujus te cupiditati obsequi, sicuti ego fecissem in collega meo: nihil esse, quod præsidium consulum implorarem: sibi quemque consilium oportere. Atque hæc dicere vix audeo. Vereor, ne qui sit, qui istius insignem nequitiam, frontis involutam integumentis, nondum cernat: dicam tamen. Ipse certe agnosceret, & cum aliquo dolore flagitiorum suorum recordabitur.

Meministine, cœnum, cum ad te quinta fere hora cum C. Pisone venissem, nescio quo e gurgustio te prodire, involutum capite, soleatum? &, cum isto ore fœtido teterrimam nobis

¹³ Persequere connexos his funibus dicit. Pro Averia tribunali, ne connivente quidem te, quod ipsum esset scelus, sed etiam hilarioribus oculis, quam solitus eras, intuente, delectus servorum habebatur ab eo, qui nihil sibi unquam nec facere, nec pati duxit. Profedo intelligitur, P. Clodium significari. Idem.

¹⁴ Primam] Ut ego primus comitiis tuis

consularibus in prima centuria primæ classis suffragium ferrem. In quo multum benevolentia erga te meæ, multum fidei tribuere visus es. Manu.

¹⁵ Rogabas] Consul. Idem.

¹⁶ Nunquam aspirasti] Nunquam accedere copatus, ut amico iniquissime vexato opem ferres. Idem.

popinam inhalalasses, excusatione te uti valetudinis, quod diceres, vinolentis te quibusdam medicaminibus solere curari? quam nos causam cum accepissemus, (quid enim facere poteramus?) paulisper stetimus in illo ganearum tuarum nidore, atque fumo: unde tu nos, cum improbissime respondendo, tum turpissime eructando, ejecisti. Idem illo fere biduo productus in concionem ab eo, cui sic æquatam præbebas consulatum tuum ¹⁷, cum esses interrogatus, quid sentires de consulatu meo: gravis auctor, Calatinus credo aliquis, aut Africanus, aut Maximus, & non Cæsonius ¹⁸ semi-Placentinus ¹⁹ Calventius, respondes, altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio, *Crudelitatem tibi non placere* ²⁰.

VII. Hic te ille homo dignissimus tuis laudibus collaudavit: Crudelitatis tu, furcifer, senatum consul in concione condemnas? non enim me, qui senatui parui. Nam relatio illa salutaris & diligens, fuerat consulis: animadversio quidem, & iudicium, senatus. Quæ cum reprehendis, ostendis, qualis tu, si ita forte accidisset, fueris illo tempore consul futurus. Stipendio mehercule, & frumento Catilinam esse putasses juvandum. Quid enim interfuit inter Catilinam, & eum, cui tu senatus auctoritatem, salutem civitatis, totam rempublicam, provinciæ præmio vendidisti? Quæ enim L. Catilinam conan-tem consul prohibui, ea P. Clodium facientem consules adjuverunt. Voluit ille senatum interficere, vos sustulistis: leges incendere, vos abrogastis: interire patriam ²¹, vos adjuvistis.

A a 2

Quid

¹⁷ Cui sic æquatam præbebas consulatum tuum] Utrum æquatam dixit, quod consilium imperium tribuniciæ potestati æquaret, id est, majus & gravius esse non sineret, qua in te imminuti magistratus tenebatur: an potius quod suum magistratum ei tanquam viam planam & æquatam ad omnia sua consilia perficienda præbeat? Quod magis puto. *Hatomanus*. Hic ego possum multa suspicari: quid probem tamen, plane nihil habeo. *Manutius*.

¹⁸ Cæsonius] Nisi me fallunt Aconii verba, Calventius patris Pisonis focer fuit, id est L. Pisonis, contra quem hæc oratio est, materis avus. Cæsonius autem cognomen est patris Pisonis, quod testimonio quo-

que lapidum Capitolinorum, qui anno U. C. DCV. Calpurnia genti cognomen hoc addidit, intelligitur.

¹⁹ Semi-placentinus] Propter maternum avum; qui trans Alpes in Italiam profectus, Placentiæ confedit. Calpurnius autem paterni generis est; Calventius materni. *Idem*.

²⁰ Crudelitatem tibi non placere] Crudelitatis notam inurebat Ciceroni: cujus consulis iussu, auctore tamen senatu, quinque cives Romani, conjurationis principes, in carcere essent interfecti. *Idem*.

²¹ Interire patriam] Legendum putant quidam, *interire patriam*. Quibus prope modum assentior. *Lantæ*.

Quid est vobis consulibus gestum sine armis? Incendere illa conjuratorum manus voluit urbem: vos ejus domum, quem propter urbs incensa non est. Ac ne illi quidem, si habuissent vestri similem consulem, de urbis incendio cogitassent. Non enim se tectis privare voluerunt: sed his stantibus nullum domicilium sceleri suo fore putaverunt. Cædem illi civium, vos servitutem expetistis. Hic vos etiam crudeliores. Huic enim populo ita fuerat ante vos consules libertas infusa, ut emori potius, quam servire, præstaret.

Illud vero geminum consiliis Catilinæ, & Lentuli, quod me domo mea expulistis, Cn. Pompejum domum suam compulistis. Neque enim, me stante & manente in urbis vigilia, neque resistente Cn. Pompejo, omnium gentium victore, unquam se illi rempublicam delere posse duxerunt. A me quidem etiam poenas expetistis, quibus conjuratorum manes mortuorum expiaretis: omne odium, inclusum nefariis sensibus impiorum, in me profudistis. Quorum ego furori nisi cessissem, in Catilinæ busto, vobis ducibus, mactatus essem. Quod autem majus indicium expectatis, nihil inter vos & Catilinam interfuisse, quam quod eandem illam manum ex intermortuis Catilinæ reliquiis concitastis? quod omnes undique perditos collegistis? quod in me carcerem effudistis? quod conjuratos armastis? quod eorum ferro ac furori meum corpus, atque omnium bonorum vitam objicere voluistis? Sed jam redeo ad præclaram illam concionem tuam.

VIII. Tu es ille, cui crudelitas displicet? cui, cum senatus luctum ac dolorem suum vestis mutatione declarandum censuisset, cum videres mœrere rempublicam amplissimi ordinis luctu, o noster misericors! quid facis? quod nulla in barbaria quicquam tyrannus. Omitto enim illud, consulem edicere, ut senatus senatus-consulto ne obtemperet: quo fœdus nec fieri, nec cogitari quidquam potest. Ad misericordiam redeo ejus, cui nimis videtur senatus in conservanda patria fuisse crudelis.

Edicere est ausus cum illo suo pari, quem tamen omnibus vitii superare cupiebat, ut senatus, contra quam ipse censuisset, ad vestitum rediret. Quis hoc fecit ulla in Scythia ty-

ran-

rannus, ut eos, quos luctu afficeret, lugere non sineret? Mœrorem relinquis, mœroris auferis insignia. Eripis lacrimas non consolando, sed minando. Quod si vestem non publico consilio, patres conscripti, sed privato officio, aut misericordia mutavissent, tamen id iis non licere per interdita crudelitatis tuæ, potestatis erat non ferendæ. Cum vero id senatus frequens censuisset, ordines reliqui jam ante fecissent; tu ex tenebrosa popina consul extractus, cum illa saltatrice²² tonsa²³, senatum populi Romani occasum, atque interitum reipublicæ lugere vetuisti.

IX. At quærebat etiam paulo ante de me, quid suo mihi opus fuisset auxilio: cur non meis inimicis meis copiis restituissem. Quasi vero non modo ego, qui multis sæpe auxilio fuisset, sed quisquam tam inops fuerit unquam, qui, isto non modo propugnatore, tutiorem se, sed advocato²⁴, aut adimplatore, paratiorem fore putaret. Ego istius pecudis, ac putidæ carnis consilio scilicet, aut præsidio niti volebam? ab hoc ejecto cadavere quidquam mihi aut opis, aut ornamentis expegebam? Consulem ego tum requirebam, consulem, inquam, non illum quidem, quem in hoc animali invenire non possem, qui tantam reipublicæ causam gravitate & consilio suo tueret: sed qui, tanquam truncus atque stipes, si stetit modo, posset sustinere tamen titulum consulatus. Cum enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria²⁵; auxilio mihi opus fuerat & consulis, & senatus: quorum alterum²⁶ etiam ad perniciem meam erat a vobis consulibus conversum; alterum reipublicæ penitus ereptum. Ac tamen, si consilium exquiris meum: neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu patria

²² Cum illa saltatrice] Cum Gabinio collega, qui & saltandi artem præ se fert, & post meum discessum domo & cantu & cymbalis personante nudus in convivio saltavit. Saltatricem vocat genere feminino, ut ejus effeminatos mores & impudicitiam carpat, quemadmodum de provinciis Consularibus cum Semiramidem nominavit. Sic Torquatus Horrentium igitur causa getulicariam nominavit. Vid. Gellium, lib. 1. cap. 5. Macrob. Saturn. III. 14. Abram.

²³ Tonsa] Quia breviora coma, quam ca-

teri uteretur, lascivie causa. Manu.
²⁴ Advocato] Neque orando tueri aliquem Piso potest, neque juvare presentia, aut testimonio suo, in judicio. Ferrat.

²⁵ Consularis, & senatoria] Mihi enim crimini dabatur, quod consul feceram, ex auctoritate senatus. Idem.

²⁶ Quorum alterum] Consulatum vestrum in perniciem meam convertistis; senatus auctoritatem, ne mihi auxilio esset, sustulistis. Idem.

patria tenuisset, si mihi cum illo buftuario gladiatore²⁷, & tecum, & cum collega tuo decertandum fuisset.

Alia enim causa præstantissimi viri, Q. Metelli, fuit: quem ego civem, meo iudicio, cum deorum immortalium laude conjungo: qui C. illi Mario, fortissimo viro, & consuli, & sextum consuli, & ejus invictis legionibus, ne armis configaret, cedendum esse duxit. Quod mihi igitur certamen esset hujusmodi? cum C. Mario scilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbaro Epicureo²⁸, cum altero, Catilinæ laterario²⁹? quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, neque collegæ tui cymbala, ac crotala³⁰ fugi: neque tam fui timidus, ut, qui in maximis turbinibus ac fluctibus reipublicæ navem gubernassem, salvamque in portu collocassem, frontis tuæ nubeculam, tum collegæ tui contaminatum spiritum, pertimescerem. Alios ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas, aliis impendentibus tempestatibus non cessi, sed his unum me pro omnium salute obtuli. Itaque discessu tum meo omnes illi nefarii gladii de manibus crudelissimis exciderunt: cum quidem tu, o vecors & amens, cum omnes boni abditi inclusique mœerent, templa gement, recta ipsa urbis lugerent, complexus es illud funestum animal ex nefariis stupris, ex civili cruore, ex omnium scelerum importunitate, & flagitiorum impunitate concretum, atque eodem in templo³¹, eodem & loci vestigio & temporis, arbitria non mei solum, sed patriæ funeris abstulisti³².

X.

²⁷ *Buftuario gladiatore*] P. Clodio. *Buftum*, locus dicebatur, ubi mortuorum corpora comburebantur. Hinc *buftarius gladiator*, qui solitus esset homines interire; quasi per quem multo cremarentur. *Manut.*

²⁸ *Barbaro Epicureo*] Ita Fœrnus. Ego, Epicuro, malo, præferim cum ita habeant Memm. codices: & ratione quoque hæc lectio confirmetur. Nam barbarum Epicurum dixit, propter Epicurum Atheniensem, Gargettium. *Barbarum* autem, id est, Romanum, seu Latinum. Sic enim sæpe Plautus. Vel dic *barbarum*, id est, Semiplacentinum, & braccatæ cognationis. Postremo infra eodem nomine appellat, ibi: *confer nunc Epicure noster*. Appellat scilicet Epicurum Pisonem: tanquam voluptatis laudatorem: barbarum, utpote

semiplacentinum, ut distinguit ab illo Gargettione, & Attico Epicuro. *Lamb.* Alii *barbaro* legunt, & sic interpretatur Ferratius: Quamvis Epicuream vitam doceret, barbarum tamen aiebat, ut populum deciperet simulatione gravitatis.

²⁹ *Catilinæ laterario*] Gabinio, comite nocturno Catilinæ ad supra euntii. *Her. Sic etiam Lambinus.*

³⁰ *Cymbala, ac crotala*] Quorum ad concennum saltaret. Cymbala vulgo nota: de crotalis, obsceni carminis poeta, *Crispium sub crotalo docta movere iatur*. *Manut.* Vide Scaliger. ad Copam.

³¹ *Eodem in templo*] Ubi Clodius de me rogationem ferebat. *Idem.*

³² *Arbitria non mei solum, sed patriæ fun-*

X. Quid ego illorum dierum epulas, quid lætitiæ & gratulationem tuam, quid cum tuis sordidissimis gregibus intemperantissimas perpotationes prædicem? Quis te illis diebus sobrius, quis agentem aliquid, quod esset libero dignum, quis denique in publico vidit? cum collegæ tui domus cantu & cymbalis perfonaret, cumque ipse nudus in convivio saltaret: in quo ne tam quidem, cum illum suum saltatorium versaret orbem³³, fortunæ rotam pertimescebat. Hic autem, non tam concinnus helluo, nec tam musicus, jacebat in suo Græcorum fœtore, atque vino. Quod quidem istius, in illis reipublicæ luctibus, quasi aliquod Lapitharum, aut Centaurorum³⁴ convivium ferebatur: in quo nemo potest dicere, utrum iste plus liberit, an vomuerit, an effuderit.

Tu etiam mentionem facies consulatus tui? aut te fuisse Romæ consulem dicere audebis? Quid? tu in lictoribus, in toga & prætexta esse consulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio³⁵, te consule, esse voluisti. Hujus tu Clodianis canis insignibus consulatum declarari putas? Animo consulem esse oportet, consilio, fide, gravitate, vigilantia, cura: toto denique munere consulatus omni officio tuendo, maximeque, id quod vis nominis præscribit, reipublicæ consulendo. Ego consulem esse putem, qui senatum esse in republica non putavit? & sine eo consilio³⁶ consulem numerem, sine quo

Romæ

nevis abstulisti] Præmia mei funeris, provinciam scilicet Macedoniam: quam, proditor Cicero, accepit, lege Clodia, tanquam præmium. *Idem.*

³³ *Cum illum suum saltatorium versaret orbem*, &c.] Choream Homerus, Iliad. XVIII. 599. cum rota comparat, quam experitur figurus, an sit bene ad motum expedita. Id facit autem versando nunc dextroriam, nunc sinistro. Ita qui choris indulgent, simul implicitis manibus, in orbem compositi, & libit, alioque reflexus inter se repetunt, ut describit Aëlius Sannazarius, *Ecolg. VI. 60.* Illam saltantium coronam vocat *saltatorium orbem* Cicero. Ut enim pugna gladiatoria ea est, quam gladiatores committunt: sic *orbis saltatorius*, quem consuevit saltatores. Versabat orbem *saltatorium* Gabinus: quoniam tucebat choream; uti princeps & choragus. Jam rota, globus, sphaera, saxum rotundum,

pila, ejus generis alia, Fortunæ simulacro adjuncta, illius designant instabilitatem. At hanc non melius adumbrat curulis rota, quam figuraris. Si rota curuli Fortuna insidet, per vices affurgit, & deprimitur: si figurari, nunc vultum obvertit, nunc tergum. Satis hæc esse arbitror explicandæ hujus loci sententiæ. Velim tam facile mihi sit, frigidum, quem continet, jocum excusare. Vide *Dialogum de Oratoribus*, sive *de cons. corrupte eloquentiæ*, cap. 18. & 23. *Olivarius.*

³⁴ *Lapitharum, aut Centaurorum*] Quod cum eade, & contentione factum, fabule narrant. *Manut.*

³⁵ *In Sex. Clodio*] Cum eum magistrum ludorum Compitalibus esse voluisti. *Idem.* Vide supra, cap. 4.

³⁶ *Sine eo consilio*] Sine senatu: quod summum consilium vocabatur. *Idem.*

Romæ ne reges quidem esse potuerunt? Etenim illa jam o-mitto: cum fervorum delectus haberetur in foro; arma in templo Castoris luce & palam comportarentur; id autem templum, sublato aditu, revulsis gradibus, a conjuratorum reliquiis atque a Catilinæ prævaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur³⁷; cum equites Romani relegerentur, viri boni lapidibus e foro pellerentur³⁸, senatui non solum jvare rempublicam, sed ne lugere quidem liceret; cum civis is, quem hic ordo, assentiente Italia, cunctisque gentibus, confervatore patriæ judicaret, nullo judicio, nulla lege, nullo more, servitio atque armis pelleretur, non dicam auxilio vestro, quod vere licet dicere, sed certe silentio; tum Romæ fuisse consules quisquam existimabit? Qui latrones igitur, si quidem vos consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur?

XI. Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas consulis: non capiunt angustia pectoris tui, non recipit levitas ista, non egestas animi: non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam feveram. Sephasia mehercule, ut dici audiebam, te, ut primum aspexit, Campanum consulem repudiavit³⁹. Audierat Decios⁴⁰, Magios, & de Taurea illo Jubellio aliquid acceperat: in quibus si moderatio illa, quæ in nostris solet esse consulibus, non fuit; at fuit pompa, fuit species, fuit incessus, saltem Sephasia dignus, & Capua.

Gabinium denique si vidissent duumvirum vestri illi unguentarii, citius agnovissent. Erant illi compti capilli, & madentes

³⁷ Id autem templum, sublato aditu, revulsis gradibus, a conjuratorum reliquiis, atque a Catilinæ prævaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur.] Dicit de Castoris templo. Catilinam lege repetundarum absolutum esse accusante P. Clodio, jam dictum est. *Afconius.*

³⁸ Cum equites Romani relegerentur, viri boni lapidibus e foro pellerentur.] L. Lamiam a Gabinio consule edito relegatum esse, jam diximus. *Idem.*

³⁹ Sephasia mehercule, ut dici audiebam, te ut primum aspexit, Campanum consulem repu-

disoit] Dicitum est in diffussione legis agrarie ad populum, plateam esse Capuæ, quæ Sephasia appellatur, in qua unguentarii negotiari sine soliti. Ergo eos quoque, qui in ea platea negotiantur, dicit invitos Pisonem vidisse, cum Capuam consul venit, quod eos, a quibus ille expulsus erat, adjuvisset. *Afcon.*

⁴⁰ Decios, &c.] De Decio mentio fit in Epitome lib. xii. De Magio, Livius lib. xxxi. & Cic. Agr. II. cap. 34. De Taurea Jubellio, Livius lib. xxxii. & xxxvi. *Manus.*

tes cinnorum simbriæ, & fluentes cerussatæque buccæ, dignæ Capua, sed illa veteri. Nam hæc quidem, quæ nunc est, splendidissimorum hominum, fortissimorum virorum, optimorum civium, mihi que amicissimorum multitudine redundat. Quorum Capuæ te prætextatum nemo aspexit, qui non generet desiderio mei, cujus consilio cum univerfam rempublicam, tum illam ipsam urbem meminerant esse servatam. Me inaurata statua donarant, me patronum unum adficerant, a me se habere vitam, fortunas, liberos arbitrabantur, me & præsentem contra latrocinium tuum suis decretis legatisque defenderunt, & absentem, principe Cn. Pompejo referente⁴¹, & de corpore reipublicæ tuorum scelerum tela revellente, revocarunt.

An tu eras consul, cum in Palatio mea domus ardebat, non casu aliquo, sed ignibus injectis, instigante te? Ecquod in hac urbe majus unquam incendium fuit, cui non consul subvenerit? At tu illo ipso tempore apud focrum tuam prope a meis ædibus, cujus domum ad meam exhauriendam patefeceras, sedebas⁴², non extinctor, sed auctor incendii, & ardentis faces furiis Clodianis pene ipse consul ministrabas.

XII. An vero reliquo tempore consulem te quisquam duxit? quisquam tibi paruit? quisquam in curiam venienti assurrexit? quisquam consulenti respondendum putavit? Numerandum est ille annus denique in republica, cum obmutuisset senatus, judicia conticuissent, mœrerent boni, vis latrocinii vestri tota urbe volitaret, neque civis unus ex civitate, sed ipsa civitas tuo, & Gabinii sceleri, furorique cessisset? At ne tum quidem emerxisti, lutulente Cæsonine, ex miseris naturæ fordibus, cum experrecta tandem virtus clarissimi viri, celeriter & verum amicum, & optime meritum civem, & suum

Tom. VI.

B b

pri-

⁴¹ Principe Cn. Pompejo referente.] Vide post Redit. in sen. cap. xi.

⁴² Ecquod in hac urbe majus unquam incendium fuit, cui non Consul subvenerit? At tu illo ipso tempore apud focrum tuam prope a meis ædibus, cujus domum ad meam exhauriendam patefeceras, sedebas.] Post professionem ex urbe Ciceronis, bona ejus P. Clodius publicavit. Postea direpta sunt omnia,

quæ aut in domo, aut in villis fuerunt, & ex eis ad ipsos consules lata complura. Domus direpta primum, deinde inflammata, ac diruta est. Socrus Pisonis quæ fuerit inveniri non potuit, videlicet quod auctores rerum non perinde in domibus ac familiis faminarum, nisi illustrium, ac virorum nomina tradiderunt. *Afconius.*

pristinum morem requisivit⁴³: neque est ille vir passus in ea republica, quam ipse decorarat, atque auxerat, diutius vestrorum scelerum pestem morari: cum tamen ille, qualiscunque est, qui est ab uno te improbitate victus, Gabinus, collegit ipse se vix: sed collegit tamen, & contra suum Clodium, primum simulate, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompejo vere, vehementerque pugnavit. Quo quidem in spectaculo mira populi Romani aequitas erat. Uter eorum perisset, tanquam lamina, in ejusmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem vero quaestum, si uterque cecidisset.

Sed ille tamen agebat aliquid: tuebatur auctoritatem summi viri. Erat ipse sceleratus, erat gladiator: cum scelerato tamen, & cum pari gladiatore pugnabat. Tu scilicet, homo religiosus & sanctus, foedus, quod meo sanguine in passione provinciarum iceras, frangere noluisti. Caverat enim sibi ille fororius adulter⁴⁴, ut, si tibi provinciam, si exercitum, si pecuniam ereptam ex republicae visceribus dedisset, omnium suorum scelerum socium te, adjutoremque praeberes. Itaque in illo tumultu⁴⁵ fracti fasces: istus ipse: quotidie tela, lapides, fugae: deprehensus⁴⁶ denique cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompejum interimendum collocatum fuisse constabat.

XIII. Et quis audivit non modo actionem aliquam, aut relationem⁴⁷, sed vocem omnino, aut querelam tuam? Consulem tum te fuisse putas, cujus in imperio, qui rempublicam, senatus auctoritatem servarat⁴⁸, idemque in Italia⁴⁹, qui omnes

⁴³ At ne tum quidem emerissi, lutulente Caesario, & miserabilis naturae tuae servidit, cum exprobrata tandem virtus celeriter & venter amicum, & optime meritum civem, & suum pristinum morem requisivit.] Profecto Cn. Pompejum significari intelligitur. Idem.

⁴⁴ Fororius adulter.] Clodius, qui cum fororibus rem habuisse dicebatur. Manut.
⁴⁵ In illo tumultu.] In pugna quam cum Gabinio Clodiani commiserant: istus est enim ipse consul, fractique ejus fasces. Ferrarius.

⁴⁶ Deprehensus.] Clodii libertus Damio. Alconius pro Milone. Manut.

⁴⁷ Et quis audivit non modo actionem ali-

quam, aut relationem.] Equis vidit te resistentem non dicam potestate consulari, sed vel privato consilio? Actio enim & relatio videtur esse consularis, vox & querela privati officii, ut relatio sit consulari Senatui, actio ipsius senatus-consulti conclusio. Abram.

⁴⁸ Senatus auctoritatem servarat.] Hoc ad Ciceronem pertinet: caetera, ad Pompejum. Puto non minus uno versu interdidisse. Hubertum.

⁴⁹ Idemque in Italia.] Locus sine dubio corruptus est, quamvis omnia pene exemplaria consentiant. Lambinus legendum putat, itemque in Italia. Magis placet Manutii correctio, in neque in Italia, ut sensus sit: Cuius

omnes omnium gentium partes tribus triumphis devinxerat, is se in publico tuto statuit esse non posse? An tum eratis consules, cum, quacunquē de re verbum facere coeperatis, aut referre ad senatum: cunctus ordo reclamabat, ostendebatque, nihil esse vos acturos, nisi prius de me retulissetis? cum vos, quanquam foedere obstricti⁵⁰ tenebamini, tamen cupere vos diceretis, sed lege impediri?

Quae lex privatis hominibus esse lex non videbatur, inusta per servos, incisa per vim, imposita per latrocinium, sublato senatu, pulsus e foro bonis omnibus, capta republica contra omnes leges, nullo scripta more: hanc qui se metuere dicerent, consules, non dicam animi hominum, sed fasti ulli ferre possunt? Nam, si illam legem non putabatis, quae erat contra omnes leges, indemnati civis atque integri capitis, bonorumque tribunitia proscriptio; hac tamen obstricti passione tenebamini: quis vos non modo consules, sed liberos fuisse putet, quorum mens fuerit oppressa praemio, lingua adstricta mercede? Sin illam vos soli legem putabatis; quisquam vos consules tunc fuisse, aut nunc esse consulares putet, qui ejus civitatis, in qua in principum numero vultis esse, non leges, non instituta, non jura noritis? An, cum proficiscebamini paludati in provincias vel emptas, vel ereptas, consules vos quisquam putavit? Itaque, credo, si minus frequentia sua vestrum egressum ornando, atque celebrando; at omnibus saltem bonis, ut consules: non tristissimis, ut hostes, aut proditores prosequerentur.

B b 2

XIV.

ius Pisonis in Imperio, sive Consulatu, qui rempublicam Senatus auctoritate servarat, is se in publico statuit esse non posse. Idem ipse Pompejus metu Clodii, qui ipsius vitae insidiabatur, caruit publico, nec prodidit in forum, privatis se parietibus delensens. Legit. Janus Gulielmus ad stipulante Grutero: Qui temp. Senatus auctoritate servarat, fidemque in Italia: qui omnes, &c. quasi publicam mensuram fidem in Italia Cicerone servavit oppressa conjurazione: quae fides labefactabatur a conjuratis, qui spe novarum tabularum patriae bellum inferabant. Abram.

⁵⁰ Foedere obstricti.] Foederis quod meo sanguine in passione provinciarum iceratis, religione devincti. Idem.

XIV. Tunc etiam, immanissimum ac foedissimum monstrum, ausus es meum discessum illum, testem sceleris & crudelitatis tuæ, maledicti & contumeliæ loco ponere? Quo quidem tempore cepi, Patres conscripti, fructum immortalem vestri in me & amoris, & iudicii, qui non admurmuratione, sed voce & clamore, abjecti hominis, & semivivi furorem, petulantiamque fregistis. Tu luctum senatus, tu desiderium equestris ordinis, tu squalorem Italiæ, tu curiæ taciturnitatem annuam, tu silentium perpetuum iudiciorum ac fori, tu cætera illa in maledicti loco pones, quæ meus discessus reipublica vulnera infixit? Qui si calamitosissimus fuisset: tamen misericordia dignior, quam contumelia, & cum gloria potius esse conjunctus, quam cum probro putaretur: atque ille, dolor meus duntaxat, vestrum quidem scelus, ac dedecus haberetur. Cum vero (forfitan hoc, quod dicturus sum, mirabile auditu esse videatur, sed certe id dicam, quod sentio) cum tantis a vobis, Patres conscripti, beneficiis affectus sim, tantis honoribus: non modo illam calamitatem esse non duco: sed, si quid mihi potest a republica esse sejunctum, quod vix potest; privatim ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuisse illam, expetendamque fortunam.

Atque, ut tuum lætissimum diem cum tristissimo meo conferam, utrum tandem bono viro & sapienti optabilius putas, sic exire a patria, ut omnes sui cives salutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit: an, quod tibi proficiscenti evenit, ut omnes execrarentur, male precarentur, unam tibi illam viam & perpetuam esse vellet? Mihi, medius fidius, in tanto omnium mortalium odio, iusto præsertim & debito, quævis fuga potius, quam ulla provincia, esset optatior.

XV. Sed perge porro. Nam, si illud meum turbulentissimum tempus profectiois, tuo tranquillissimo præstat; quid conferam reliqua, quæ in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis? Me Kalendis Jan. qui dies post obitum, occasumque nostrum reipublicæ primus illuxit, frequentissimus senatus concursu Italiæ, referente clarissimo atque fortissimo viro, P.

Len-

Lentulo, consentiente populo Romano, atque una voce revocavit. Me idem senatus exteris nationibus, me legatis, magistratibusque nostris, auctoritate sua, consularibus literis, non, ut tu, Insuber, dicere ausus es, orbatum patria, sed ut senatus illo ipso tempore appellavit; civem, conservatorem reipublicæ commendavit. Ad meam unius salutem senatus auxilium omnium civium cuncta ex Italia, qui rempublicam salvam esse vellet, consulis voce & literis implorandum putavit. Mei capitis servandi causa Romam uno tempore, quasi signo dato, Italia tota convenit. De mea salute P. Lentuli, præstantissimi viri atque optimi consulis, Cn. Pompeji, clarissimi atque invictissimi civis, cæterorumque principum, celeberrimæ, & gratissimæ conciones fuerunt. De me senatus ita decrevit, Cn. Pompejo auctore, & ejus sententiæ principe, ut, si quis impedisset reditum meum, in hostium numero putaretur: iisque verbis ea de me senatus auctoritas declarata est, ut nemini sit triumphus honorificentius, quam mihi salus, restitutioque perscripta. De me, cum omnes magistratus promulgassent, præter unum prætorem⁵¹, a quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, præterque duos de lapide⁵² emptos tribunos plebis, legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus consul de collegæ Q. Metelli sententiâ: quem mecum eadem republica, quæ in tribunatu ejus disjunxerat, in consulatu, virtute optimi ac justissimi viri, sapientiaque, conjunxit.

Quæ lex quemadmodum accepta sit, quid me attinet dicere? Ex vobis audio, nemini civi ullam, quo minus adesset, satis justam excusationem esse visam: nullis comitiis unquam multitudinem hominum tantam, neque splendidiorem fuisse: hoc certe video, quod indicant tabulæ publicæ, vos rogatores, vos distributores, vos custodes fuisse tabularum: &, quod in

⁵¹ De me, cum omnes magistratus promulgassent, præter unum prætorem, a quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, præterque duos de lapide emptos tribunos pl. legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus Cos.]

⁵² De lapide emptos] Pecunia corruptoris P. Clodii App. Claudius, sicut jam sæpe significavimus, fuit frater. Duos tribunos, de

quibus ipsis sæpe jam diximus, quos de lapide emptos ait, quia mercede id faciebant, Sex. Attilium Serranum, & Q. Numerium significat. Ascovius.

a Clodio. Morem notavit emendi ferros de lapide. Manut. Vide Turneb. Adverf. X. 3.

in honoribus vestrorum propinquorum non facitis, vel atatis excusatione, vel honoris, id in salute mea, nullo rogante, vos vestra sponte fecistis.

XVI. Confer nunc, Epicure noster, ex hara producte, non ex schola, confer, si audes, absentiam tuam cum mea. Obtinisti provinciam consularem finibus iis, quos lex cupiditatis tuæ, non quos lex generi tui pepigerat. Nam lege Casaris iustissima, atque optima, populi liberi plane & vere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem, præter te & collegam tuum, putavit, omnis erat tibi Achaja, Thessalia, Athenæ, cuncta Græcia addita. Habebas exercitum tantum, quantum tibi non senatus aut populus Romanus dederat, sed quantum tua libido conscripserat. Ærarium exhausteras.

Quas res gessisti in imperio, exercitu, provincia consulari? Quas res gesserit quæro? qui ut venit, statim . . . . . Nondum ⁵³ commemoras rapinas, nondum exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces sociorum, non eadem hospitum, non perfidiam, non immanitatem, non scelera prædicom: mox, si videbitur, ut cum fure, ut cum sacrilego, ut cum sicario, disputabo: nunc meam spoliatam fortunam conferam cum florente fortuna imperatoris. Quis unquam provinciam cum exercitu obtinuit, qui nullas ad senatum literas miserit? tantam vero provinciam cum tanto exercitu, Macedoniam præsertim, quæ tantis barbarorum gentibus attingitur, ut semper Macedonicis imperatoribus iidem fines provinciæ fuerint, qui gladiatorum, atque pilorum: ex qua aliquot prætorio imperio, consulari quidem nemo rediit, qui incolumis ⁵⁴ fuerit,

⁵³ Statim . . . . . Nondum] Orationem abruptis sensu nondum absoluto. Elegans plane figura, qua fit, ut ex tempore effusa, non domo allata fuisse videatur oratio. *Abrutus*. Plura Grævius collegit exempla. Vide in Verrem V. 26. Agrar. I. 4. Pro Murena, 14. Vult autem Hieronymus Lacomachus hic lacunam esse, ac prope mathematica ratione demonstrare aggreditur. Vide illius ad Jacobum Faciolarum epistolam, qua quid in M. T. Ciceronis contra L. Pisonem oratione intercederit, demonstratur. Prodiit Venetiis, anno 1734. Olivetus.

⁵⁴ Incolumis] Qui rem prospere gesserit, inquit Manutius. Non aridit. Hæc enim dicit, ut Macedoniam segetem esse triumphorum ostendat, adeo ut qui eam administravit provinciam, ei sit aut triumphandum, aut iudicium subeundum, ut his verbis C. Antonium excipere videatur, qui non triumphavit ille quidem, sed iudicium sententia damnatus est. *Incolumis* igitur idem est atque indamnatus. *Abrutus*. Incolumis nihil aliud hic est, quam dignitate illa imperatorum. Omnes, inquit, Proconsoles qui ex Macedonia salva & integra exilium redierunt,

fuerit, qui non triumpharit. Est hoc novum. Multo illud magis: appellatus ⁵⁵ est hic vulturius illius provinciæ (si diis placeat ⁵⁶) imperator.

XVII. Ne tum quidem, Paule noster, tabulas Romam cum laurea ⁵⁷ mittere audebas? Misi, inquit. Quis unquam recitavit? quis, ut recitarentur, postulavit? Nihil enim mea refert, utrum tu, conscientia oppressus scelerum tuorum, nihil unquam ausus sis scribere ad eum ordinem, quem despexeras, quem afflixeras, quem deleveras: an amici tui tabulas abderint, iidemque silentio suo temeritatem, atque audaciam tuam condemnarint. Atque haud scio, an malim, te videri nullo pudore fuisse in literis mittendis, an amicos tuos plus habuisse ⁵⁸ & pudoris & consilii, quam aut te videri pudentiorum ⁵⁹ fuisse, quam soles, aut tuum factum non esse condemnatum iudicio amicorum.

Quod si non tuis nefariis in hunc ordinem contumeliis in-

per-runt, triumpharunt. Pro Plancio: *Qui ne equestris quidem splendorem incolumem a calumnias iudicis vitare potuit*. Si quis non incolumis rediret, poterat quidem accusari, & damnari, sed non poterat dici indamnatus. *Grævius*.

⁵⁵ Appellatus est hic vulturius illius provinciæ, si Diis placeat, Imperator. Ne tum quidem, Paule noster, tabellas cum laurea Romam mittere audebas?] Confido vos intelligere, L. Paulum hunc significari, qui fuit pater naturalis Africani posterioris, quique de Macedonia, atque ultimo ejus de rege triumphavit. Macedoniam autem Piso, in quem hæc oratio est, obtinuit: propter quod Paulum cum appellat: irridens eum, quod ibi se non profectus esset. *Africus*.

⁵⁶ Si Diis placeat] His verbis antiqui, rei de qua loquebantur, indignitatem exprimebant. Livius libro 38. in oratione Manlii: *Ex decem legatio, si Diis placeat, quod concilium dispersanda, cobonestandæque vitiorum, Imperatoribus majores dederunt nostri, adversarios habeo*. Libro IV. in oratione Canulei: *Quin etiam, si Diis placeat, nefas esse ejus consulem plebejans fieri*. Lucius Furius, L. Emilii currum triumphalem ne conscendere prohibent, coronam insignem capiti detraxerunt. Florus libro IV: *Post Macedonas, si Diis placeat, Thracæ rebellabant, ipsi quondam tributarii Macedonum. Abram*.

⁵⁷ Tabulas cum laurea] Literas lauro mittebant involutas ad iudicium victoriæ, ut ex sexcentis locis compertum est. Hanc porro lauream in gremio Jovis Capitolini collocabant. Vide Plinium lib. XV. Historiæ naturalis cap. 30. & Plinium in Panegyrico cap. 8. *Idem*.

⁵⁸ Et amicos tuos plus habuisse] Qui hunc locum attente legit, sic esse legendum, vel invitit libris omnibus, quemadmodum edidimus, iudicabit: non, ut est in libris vulg. & aliis, *an amicos tuos*, &c. *Lamb. Ego ad delendum censeo, quod natum est ex principio vocule sequentis amicos*. *Græv.*

⁵⁹ Pudentiorum] In literis non mittendis. Duas partes habet hæc sententia, prior de missis a Pisonem literis ad senatum, sed abditis consilio amicorum; posterior de non missis, nec abditis. Prior habet Pisonis impudentiam; amicorum silentio condemnata; posterior Pisonis conscientiam notat: qui cum sciret a se consule senatus auctoritatem profus esse contemptam, scribere ad eum de re gesta, & supplicationis honorem postulare merito non auderet: quod ejus factum amici non condemnarunt, nullis ab eo ad senatum literis acceptis. *Utrum*, inquit, malim nescio. Si literas missi, impudentiam ostendisti; si non missi, male te de senatu meritum esse confiteris. *Manutius*.

perpetuum tibi curiam præclusisses: quid tandem erat actum aut gestum in illa provincia, de quo ad senatum cum gratulatione aliqua scribi abs te oporteret? vexatio Macedonia? an oppidorum turpis amissio? an fociorum direptio? an agrorum depopulatio? an munitio Thessalonica? an obsessio militaris via⁶⁰? an exercitus nostri interitus, ferro, fame, frigore, pestilentia? Tu vero, qui ad senatum nihil scripseris: ut in urbe nequior inventus es, quam Gabinus, sic in provincia paulo tamen, quam ille, demissior. Nam ille gurges atque helluo, natus abdomini suo, non laudi atque gloriae, cum equites Romanos in provincia, cum publicanos, nobiscum & voluntate & dignitate conjunctos, omnes fortunis, multos fama, vitæque privasset, cum egisset aliud nihil in illo exercitu, nisi ut urbes depopularetur, agros vastaret, exhauriret domos: ausus est (quid enim ille non auderet?) a senatu supplicationem per literas postulare.

XVIII. O dii immortales! tunc etiam, atque adeo vos, geminæ voragines scopulique reipublicæ, vos meam fortunam deprimitis? vestram extollitis? cum de me ea senatus-consulta absente facta sint, ea conciones habitæ, is motus fuerit municipiorum & coloniarum omnium, ea decreta publicanorum, ea collegiorum, ea denique generum, ordinumque omnium, quæ ego non modo optare nunquam auderem, sed cogitare non possem? vos autem sempiternas foedissimæ turpitudinis notas subieritis?

An ego, si te & Gabinium cruci suffixos viderem, majore afficerer lætitia ex corporis vestri laceratione, quam afficeret ex infamia? Nullum est supplicium putandum, quo affici casu aliquo etiam boni viri, fortesque possunt. Atque hoc quidem etiam isti tui dicunt voluptarii, Græci; quos utinam ita audires, ut erant audiendi! nunquam te in tot flagitia ingurgitasset. Verum audis in præsepibus: audis in stupris: audis in cibo & vino. Sed dicunt isti ipsi, qui mala dolore, bona voluptate definiunt, sapientem, etiam si in Phalaridis

tau-

⁶⁰ An munitio Thessalonica? An obsessio militaris via? De utraque re vide Orat. de Prov. Conf.

tauro⁶¹ inclusus succensis ignibus torreatur, dicturum tamen, suave illud esse, seseque ne tantulum quidem commoveri. Tantam virtutis esse vim voluerunt, ut non posset unquam esse vir bonus non beatus. Quæ est igitur poena? quod supplicium? Id, mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti, suscepta fraus, impedita & oppressa mens conscientia, bonorum omnium odium, nota iusti senatus, amissio dignitatis.

XIX. Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginenses, resectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necaverunt, supplicio videtur affectus; nec C. Marius, quem Italia servata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus, Africa devicta ab eodem, expulsum & naufragum vidit. Fortunæ enim ista tela sunt, non culpæ: supplicium autem est poena peccati. Neque vero ego, si unquam vobis mala precarer, quod sæpe feci, in quo dii immortales meas preces audiverunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer. Thyeste⁶² ista execratio est, poætæ, vulgi animos, non sapientum, moventis:

*Ut tu naufragio expulsus, uspiam saxis fixus asperis,
Evisceratus latere penderes, ut ait ille⁶³, saxa spargens
abo,*

Sanie, sanguine atro.

Non ferrem omnino moleste, si ita accidisset: sed id, tamen esset humanum. M. Marcellus, qui ter consul fuit, summa virtute, pietate, gloria militari, periit in mari: qui tamen ob virtutem gloriæ laude vivit⁶⁴. In fortuna quadam est illa mors, non in poena, putanda.

Tom. VI. C c. Quæ

⁶¹ In Phalaridis tauro? Vide Tusc. II. cap. 7.

⁶² Thyeste? Thyestis contra Atreum fratrem. Manius.

⁶³ Ut ait ille? Ennius qui Thyestem tragœdiam scripsit. Idem.

⁶⁴ M. Marcellus, qui ter consul fuit, summa virtute, pietate, gloria militari, periit in mari: qui tamen ob virtutem, gloriæ & laude vivit? Fortasse quaratis, quem dicat Marcellum. Fuit autem nepos M. Marcelli ejus, qui bello Punico secundo Syracusas vicit, &

quinque consulatus adeptus est. Hic autem Marcellus, de quo Cicero dicit, naufragio ad ipsam Africam periit, paulo ante ceptum bellum Punicum tertium. Idem, cum statuas sibi ac patri, itemque avo poneret in monumentis avi sui ad Honoris & Virtutis ædem, subscripsit, III. Marcelli novies Coss. Fuerat autem avus quinquies, pater semel, ipse ter. Itaque neque mentitus, & apud imperitiores patris sui splendorem auxit. Ascensus.

Quæ est igitur pœna? quod supplicium? quæ saxa? quæ cruces? Ecce, duo duces in provinciis populi Romani habere exercitus, appellari imperatores: horum alterum sic fuisse infirmatum conscientia scelerum & fraudum suarum, ut ex ea provincia, quæ fuerit ex omnibus una maxime triumphalis, nullas sit ad senatum literas mittere ausus. Ex qua provincia modo vir omni dignitate ornatissimus, L. Torquatus, magnis rebus gestis, me referente, absens⁶⁵ imperator sit appellatus: unde his paucis annis Gn. Dolabellæ, C. Curionis, M. Luculli iustissimos triumphos vidimus: ex ea, te imperatore, nuntius ad senatum allatus est nullus.

Ab altero allatæ literæ, recitatæ, relatum ad senatum. Dii immortales! idne ego optarem, ut inimicus meus ea, qua nemo unquam, ignominia notaretur? ut senatus is, qui in eam jam benignitatis consuetudinem venit, ut eos, qui bene rempublicam gesserint, novis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere verborum; hujus unius literis nuntiantibus non crederet? postulantis denegaret?

XX. His ego rebus pascor, his delector, his persuor: quod de vobis hic ordo opinatur non secus, ac de terribis hostibus: quod vos equites Romani, quod cæteri ordines, quod cuncta civitas odit: quod nemo bonus, nemo denique civis est, qui modo se civem esse meminerit, qui vos non oculis fugiat, auribus respuat, animo aspernetur, recordatione denique ipsa consulatus vestri perhorrescat. Hæc ego semper de vobis expetivi, hæc optavi, hæc precatus sum. Plura etiam acciderunt, quam vellem. Nam, ut amitteretis exercitum, nunquam mehercule optavi. Illud etiam accidit præter optatum meum; sed valde ex voluntate. Mihi enim non venerat in mentem furorem & insaniam optare vobis, in quam incidistis. Atqui fuit optandum. Me tamen fugerat, deorum im-

⁶⁵ Absens] Merito quarit Manutius, cur absens sit imperator appellatus? Non sane hæc referri possunt ad confirmationem senatus, qui, acceptis laureatis literis imperatoris nomen & dignitatem Torquato ab exercitu viatore impostum confirmavit. Sed quis Imperator unquam fuit, qui non hoc modo ab-

sens fuerit appellatus Imperator? Igitur, quamvis reclamantibus libris, censeo cum Manutio legendum ab senatu. Nimirum senatus cognita cade & frange hostium ex Torquati literis, in responsione ipsam salutavit imperatorem, quamvis hoc nomen ei a suo exercitu non fuerit datum. Grævius.

immortalium has esse in impios & consceleratos pœnas certissimas constitutas. Nolite enim putare, Patres conscripti, ut in scena videtis, homines consceleratos impulsu deorum terri Furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia de sanitate ac mente deturbat. Hæ sunt impiorum furia, hæ flammæ, hæ faces.

Ego te non vecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste⁶⁶, aut Athamante⁶⁷ dementiorem putem, qui sis ausus primum facere (nam id est caput) deinde paulo ante, Torquato, gravissimo & sanctissimo viro, premente, confiteri, te provinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum transportasses, sine ullo milite reliquisse? Mitto de amissa maxima parte exercitus. Sit hoc infelicitatis tuæ. Dimittendi vero exercitus quam potes asserere causam? quam potestatem habuisti? quam legem? quod senatus-consultum? quod jus? quod exemplum? Quid est aliud furere, non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum, non civitatem? Cruentare⁶⁸ corpus suum? major hæc est vitæ, famæ, salutis suæ vulneratio. Si familiam tuam dimisisses, quod ad neminem, nisi ad ipsum te, pertineret, amici te tui constringendum putarent. Præsidium tu populi Romani, custodiam provinciæ, injussu populi senatusque dimisisses, si tuæ mentis compos fuisses?

XXI. Ecce tibi alter, effusa jam maxima præda, quam ex fortunis publicanorum, ex agris urbibusque sociorum exhausta, cum partim ejus prædæ profundæ libidines devorassent, partim nova quadam & inaudita luxuries, partim etiam in illis locis, ubi omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hunc Tusculanum⁶⁹ montem extruendum: cum jam

G c z ege-

⁶⁶ Oreste] Clytemnestra Agamemnonem e Trojæ exilio redeuntem adulteri cum Egefilio perpetrati conficia occiderat. Eam patris ulciscendi causa filius Orestes interemit; matris interemptæ umbra identidem ob ora se filii obratiffis, & patricidam serpentinus & tædis ardentibus vexasse fabulantur. Eneid. IV. 471. Atram.

⁶⁷ Athamante] Eoli filio, Thebarum re-

ge, in eum furorem Junonis ira compulso, ut filios occideret. Exbat apud Ovidium fabula. Met. lib. IV. Man.

⁶⁸ Cruentare] Putas furere esse, cruentare suum corpus? Major est furor, in suam famam & salutem, quam in suum corpus ferire. Horat.

⁶⁹ Tusculanum montem] Villam in agro Tusculano, monti similiorem, quam villæ: de